

Piyasada Belirsizliğin Giderilmesinde Girişimcinin Rolü

Recep Ulusoy*

Özet: Girişimcilik kavramı daha önce de değişik anlamlarda kullanılmıştır. Neo-klasik iktisatçılar ise piyasa sürecinde girişimcinin karlılığını ve girişimcinin piyasanın bir parçası olabileceğini görmemişlerdir; çünkü ekonominin tam rekabetçi genel denge durumunda olduğunu kabul etmişlerdir. Girişimcinin ekonomik kalkınma ve gelişmede önemli roller oynadığı 20. yüzyılın başlarında ancak fark edilmiş ve ekonomik analizlerde yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda Schumpeter'in çalışmaları çok önemlidir. O'na göre ekonomik gelişmeyi sağlayan mekanizma, girişimcinin yeni icatlarla, ekonominin mevcut akışını değiştirmesidir. Avusturya okulunun en önemli iktisatçılarından olan Kirzner ise, girişimcinin bu sıfatı alabilmesi için yeni icatlarda bulunmasının zorunlu olmadığını belirtmiştir. Kirzner'e göre üretici ve tüketicilerin planlarının uyuşmasını sağlamak da girişimcilik içinde yer almaktadır.

Bu yazının amacı, piyasadaki belirsizliğin giderilmesinde girişimcinin rolünü tartışmaktır. Bu açıdan, Schumpeter, Marx Kirzner'in görüşleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Marx, Schumpeter ve Kirzner

Giriş

A. Smith sistemini üretim ve işbölümü üzerine kurmuştu. Fizik dünyadan esinlenerek iktisadi çevrede de genel bir dengenin varlığını kabul ediyor ve bunun sürekli olduğuna inanıyordu. Arz talep eşitliği etrafında yoğunlaşan Smith ve aynı ekolün mensupları üretilen her malın mutlaka talep göreceğini anlatıyor ve savunuyorlardı. Bu durumda iktisadın en temel konusu ve hatta hareket noktası üretimdi. Bütün bu düşünceler Fransız iktisatçı J.B.Say tarafından "Her arz kendi talebini yaratır" ifadesiyle yasalaştı. Bu durumda klasik iktisatçılar genel dengeyi/piyasa mekanizmasını mekanik bir yapı olarak görmekteydiler.

Aslında arz talep yasası A.Smith'te görünmez el şeklinde açıklanmıştı. Çünkü bu sayede serbest piyasa bir mucize gerçekleştirecek ve sürekli denge sağlanacaktı.

* Yard. Doç. Dr. Recep Ulusoy, Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü öğretim üyesidir

70 Recep Ulusoy

Esasen bu düşünce piyasadaki tüm değişmelerin ve hareketlerin bütün piyasa aktörleri tarafından bilineceği inancına dayanır. (Kirzner, 2000) Bu açıdan bakıldığında kendi çıkarlarını en yükseğe çıkarmak için uğraşan bütün insanlar aynı zamanda birer girişimciydiler. Böyle olunca da uzun bir süre iktisatçılar, klasikler ve hatta neo-klasikler girişimciye ayrı bir rol biçememişlerdir.

Arz ve talep yasası bütün iktisatçılar tarafından savunulmakla birlikte, özel olarak insan davranışları uzun bir süre göz ardı edilmiştir. Hâlbuki burada kilit unsur insanların alış ve satış kararıdır. Bu kararlardan her biri bazı riskler taşımaktadır. İşte bu riskleri üstlenerek alış ya da satış kararını veren kişi girişimcinin ta kendisidir. Girişimci piyasa şartlarını en iyi bilmesi halinde bile yine de bazı olumsuzlukları yüklenerek bu kararı verecektir. Çünkü burada bir tercih söz konusudur. Geleceğin belirsiz olması nedeniyle şu anda alternatiflerden birini seçilmek zorundadır. Girişimcinin diğer insanlardan farkı bu belirsizliğe rağmen seçim yaparak karar vermesidir. (Kirzner, 2000).

Bazı yazarlara göre girişimcilik kavramı ilk olarak Marx ya da Cantillon değil V. Thünen tarafından kullanılmıştır (Blaug, 1988: 461). Buna rağmen Cantillon da bu kavramı ilk kullananlardan biri olarak kabul edilmektedir. İrlanda asıllı Fransız iktisatçı Cantillon, girişim ve girişimci kavramlarını risk unsuru ile ilişkilendirmiş ve girişimciyi, kar elde etmek amacıyla işi organize eden, işin riskini üstlenen kişi olarak tanımlamıştır. Bir başka ifadeyle girişimci belirsizliği¹ üstlenen kişidir. Belirli fiyattan mal alan girişimcinin kaçta satacağı henüz belli değildir. Karsız satabilir, bir süre beklemek zorunda kalabilir ve hatta arbitraj yoluna gidebilir. (Döm, 2006: 3). Bu anlamda çok önemli fikirleri olan ve hem A. Smith'i ve hem de fizyokratları etkilemiş olan Cantillon uzun süre unutulmuş, hatta en önemli eseri ölümünden sonra basılmıştır (Özgüven, 1984: 64). A.Smith, her bireyin sahip

¹ Çoğu iktisatçı belirsizliği bilgi eksikliği anlamında kullanmaktadır ve bu da eksik haber almanın bir sonucudur. Bu anlamda belirsizliğin ölçülüp ölçülemeyeceği de tartışmalıdır. Neoklasik iktisatçılar belirsizliğin ihtimal hesaplarıyla ölçülebileceğini ve dolayısıyla piyasada belirsizlik gibi bir eksikliğin olmadığını düşünürler ve hem alıcıların ve hem de satıcıların tam bilgiye sahip olduğuna inanırlar. Eğer böyle olsaydı zaten genel denge de olmazdı. Ölçülebilir belirsizlik anlayışına göre gelecek geçmişin ortalaması ve tekrarıdır. Özetle gelecek bilinebilir ve bir bakıma yarın tesadüfi değişkenlerin bir vektörüdür. Bu görüşü benimseyenler piyasada belirsizliği kabul etmeseler de risk faktörünü önemsemektedirler. Belirsizliği önemseyenler ise geleceğin bilinemeyeceğini ve geleceğin geçmişin tekrarı olmadığını iddia etmektedirler. Bireyin bakış tarzı değiştiği için bugünkü davranışlar dünkünden farklı olabilir. Bu yüzden değişik zamanlarda aynı olaya bakış açısı da değişebilir. Bu açıdan bakıldığında ise belirsizlik ölçülemeyebilir. Çünkü hem zaman hem de bilgi değişmekte ve buna bağlı olarak da bireylerin kararları etkilenmektedir. Eğer birey için bir tercih söz konusu ise burada bir belirsizlik de var demektir ve bu da bir bilgi eksikliğini ortaya koyar. Son olarak Neoklasik iktisatçılar belirsizliğin dıştan kaynaklandığını ve istisnai durumları oluşturduğunu savunurlarken Avusturya Okulu ve Keynesçiler(belirsizliğin bilinemeyeceğini benimseyenler) bunun içten kaynaklandığını düşünürler. Fakat sonuçta piyasada belirsizliği kabul etmeyenler de risk faktörü konusundaki açıklamaları diğer görüşe yaklaşmaktadır(Eren,1992:60-61).

olduğu sermayeyi en yüksek üretim ve kar sağlayacağı alanlara yönlendirdiğine, insanın bunu yaparken de toplum çıkarını artırmayı amaçlamadığına ve bunu ne ölçüde yaptığını da bilmediğine inanmaktadır. Ayrıca bireyin sadece özel çıkarını gözettiğini ve amacını gerçekleştirirken görünmez bir elin onu hiç düşünmediği başka başka amaçlara hizmet etmesini sağladığını iddia etmektedir. Bu düşünceye göre homo economicus olarak kabul edilen bütün insanlar yukarıda vurgulandığı gibi aynı zamanda birer girişimci idiler. İşte arz talep yasası bağlamında piyasa dengesi ilkesinin kabulünü haklı gösteren kilit unsur da budur.(Kirzner, 2000).

Girişimciyi değişik biçimlerde anlamaya ve anlatmaya çalışan, ayrı bir ekol gibi olmamakla birlikte, risk unsurunun yanında başka açılardan da girişimci zümrenin önemini vurgulayan ve klasik yazarlardan farklı düşünen bazı yazarlar da vardır. Mesela Beaudou planlama ve organizasyon, J.B.Say kar payı, Francis Walker da yönetim açısından ele alarak girişimcinin önemine vurgu yapmışlardır. Konu İngiliz literatürüne ise J. Stuart Mill ile gündeme gelmiştir. Fakat girişimcilik kavramı 19 asır sonuna kadar ekonomi literatüründen kaybolmuş ve hak ettiği ilgiyi görememiştir. Hatta bazı yazarlara göre geleneksel iktisat teorisi girişimcinin rolünü ihmal etmiştir. Sosyoloji, siyaset ve psikoloji gibi bilim dallarına kadar pek çok bilim dalının girişimcilikle ilgili bir çeşit teorisi vardır; fakat iktisat biliminin teorisi olmamıştır. Bunun temel nedenini iktisadın temel varsayımlarında aramak gerekir. Bu varsayımlara göre insanlar rasyonel varlıklardır, mevcut bilgilerin tamamına ulaşırlar ve rasyonel seçim yaparlar. Halbuki gerçek piyasada sınırlı rasyonellik ilkesi işler haldedir. Klasik teori karar aşamasında yargılama sürecini etkileyen unsurlardan söz etmez. Çünkü insanlar bilgiye tam olarak ulaşmaktadırlar. Oysa yargılama girişimciliğin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca Klasik düşüncenin bu yorumu bazı konuların analiz edilmesini de zorlaştırmaktadır. 19. asrın sonları ve 20. asrın başlarından itibaren girişimcinin önemi üzerindeki çalışmalar yeniden başlamıştır. Bu dönemde Frank H. Knight ilk defa belirsizlikten söz ederek girişimcinin risk yönetim becerisini ön plana çıkarmıştır (Döm, 2006:4-9)

Avusturya ekolünün, iktisat teorisine olduğu kadar belki ondan daha fazla girişim ve girişimci konusuna katkısı olmuştur. Bu bağlamda J. Shumpeter 20 yy başlarında girişimcilik alanındaki çalışmalarıyla dikkatleri üzerine çekmiş ve girişimcilik kavramının iktisat teorisine girmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Yazara göre girişimciliğin özü yeniliktir(Alada, 2001).Shumpeter'e göre "ilkel kabilelerde ya da komünist toplumlarda örneklerini görebileceğimiz iktisadi liderlikten farklı olarak, liderliğin girişimci türü tabii olarak kendine has özelliklerle donatılmıştır. Diğer liderlik türlerini temsil eden çekicilik özelliklerinden herhangi birine sahip değildir. Çok nadir durumlarda halkın hayal gücünü konu alabilen çok özel bir görevi yerine getirmeye adanmıştır. Başarısı için, akli ve gayreti, aniden karşısına çıkan bir

72 Recep Ulusoy

fırsattan daha önemli değildir. O üretim araçlarını yeni kanallara sürükler. Ama bu yaptığı, planlarının gerçekleştirilmesi için insanları ikna etmesinden ya da bir politik lider gibi yönetici özelliklerine güven duyulmasını sağlamasından değil; onları ve satın aldığı hizmetleri uygun gördüğü doğrultuda kullanmasından ileri gelmektedir”. O kariyerinin başından itibaren dinamik iktisadi değişim olgusunun kurgulanışında statükoyu yıkan ve yeni yöntemler belirleyen lider girişimci tipine inanmıştır. Bu yenilikçi insan tipi mevcut statik durumu zorlayarak geçecek ve yenilikleri başaracaktır. Aslında böyle bir süreç bilim alanında da geçerlidir. Nitekim yazar kendisi böyle bir süreçte bazı başarılar gerçekleştirmiş nadir bilim adamlarından biridir(Kızılkaya, 2005).

Shumpeter’in dışında, günümüze doğru geldiğimizde girişimcilik düşüncesi üzerinde çalışmalarını sürdüren ve çok önemli katkılarda bulun iki önemli yazardan daha söz etmek gerekir. Bunlarda birincisi İsrail M. Kirzner’dir. Avusturya ekolüne mensup yazar rekabetçi piyasa ve girişimcinin gücüne inanır ve tam rekabet ve genel denge düşüncesinin rekabeti yok ettiğini savunur. Diğer önemli yazar ise, Ludwig von Mises’tir. Mises girişimciliği, insanın genel karakteri kabul ederek O da bütün insanları birer girişimci olarak görmüştür(Oğuz, 2001)

Konu üzerinde çalışan hemen bütün yazarlar piyasada mevcut belirsizliğin giderilmesinde girişimcinin rolü üzerinde durmaktadırlar. Geleneksel iktisatçıların sandığı gibi piyasada bilginin mükemmel olmayışı, bilginin bir merkezde toplanamayışı ve olabildiğince dağınık olması, kıt olan kaynakların, verimliliği en yüksek alanlara aktarılamaması sonucunu doğurmaktadır. Piyasa, yine geleneksel iktisat yaklaşımının varsaydığı gibi sürekli dengede değildir. Tam tersi, sürekli olarak değişkenlik göstermektedir. Girişimciliğin gelenekçi iktisat yaklaşımında göz ardı edilmesinin sebebi, söz konusu yaklaşımda tüm piyasalarda eş anlı bir dengenin sağlanmış olması inancıdır. Böyle bir piyasa, bilinmeyen fırsatları meydana çıkaracak bir girişimciye hiç de cazip değildir. Kar maksimizasyonu peşinde olan girişimci, neoklasik anlamda, ilgili ekonomik araçları edindikten sonra, otomatik olarak faydasını maksimize edecektir. Bu durumda, piyasa sürecinde girişimcinin karı arama girişimi, piyasa ve zamanla ilgili olarak bireylerin faaliyetleri neticesinde kendiliğinden ortaya çıkan, bireyin elinde olmayan bir sonuca sahiptir (Ikeda, 1990). Rosen girişimciliğin bir dengesizlik fenomeni içerdiğini ve girişimcilerin de piyasada ortaya çıkarılmayı bekleyen fırsatların doğmasına yardımcı olan aktörler olduğunu söylemektedir (Rosen, 1997).

Yukarıda belirtildiği gibi piyasa dengesinin mükemmel olmaması, sistemin işleyişini ve düzenini sağlayacak başka bir düzenleyici gücün gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu güç de zaten devamlı olarak tartışılmakta olan devlettir. Bu durumda hemen bütün yazarlar az ya da çok devletin varlığın kabul etmişlerdir.

Tartışma konusu, devletin nasıl bir rol üstelenmesi gerektiğidir. Avusturya yaklaşımını savunan iktisatçılara göre gerek sosyalist bir planlama, gerekse ekonomik bir planlama piyasada istikrarsızlığın bir kaynağı olarak görülmektedir. Hatta V. Misess'e göre bütün kötülüklerin kaynağı devletçiliktir. Sadece para politikası yoluyla dolaylı müdahale yeterlidir (Kazgan, 1984: 194, 444)

1. Görünmez El ve Gelenekçi Yaklaşım

Hiçbir dış etkenin olmadığı bir durumda, tüm işlemleri kapsayabilecek yeterince piyasa varsa ve azalan getirilerin olduğu bir durum da söz konusu ise, merkezi olmayan ve rekabetçi piyasa sistemi tarafından gerçekleştirilen Pareto optimum dağılımının olduğu bir refah ekonomisinin varlığından söz edilebilir(Rosen, 1997). Böyle bir sonuca ulaşılmasında piyasada mevcut bilginin herkes tarafından bilinmesinin ve bireylerin rasyonelliği varsayımı etkilidir. Bireylerin rasyonelliği ve ekonomide hiçbir belirsizliğin olmadığı durum neticesinde ulaşılan Pareto optimum kaynak dağılımı Adam Smith' in görünmez el kavramıyla özdeşleşmektedir. Bunun nedeni, toplumun doğal toplumsal kanunların belirlediği nesnel nedensellik ilişkisinin bir ürünü olarak kabul edilmesidir(Insel, 2000). Böyle bir piyasanın varlığında gerek alıcılar, gerekse satıcılar açısından hiçbir belirsizlik olmadığından bireyler tarafından, çıkar gruplarını da içerecek şekilde, bir regülasyon talebi ortaya çıkmayacaktır. Ne var ki, piyasada bilginin bir merkez de toplanmayışı ve çok dağılmış olması sebebiyle ve piyasanın kendisinin de sürekli olarak değişiyor olmasıyla, piyasada gelenekçilerin varsaydığı anlamda bir denge yoktur.

Adam Smith ülkelerin zenginliğinin temelinde iş bölümü olduğunu söylemektedir. "Teknolojik yenilikler ise iş bölümü sonucu ortaya çıkan türev sonuçlar şeklinde kabul edilmiştir"(Gürak, 2004: 64). Bu durumda Shumpeter'in aksine Smith teorisinde, çoğu kez kredi şeklinde borçlanarak sermaye edinen ve yeni fırsatları değerlendiren girişimciye yer vermemiştir; çünkü büyümeyi sağlayan mekanizma "iş bölümüdür"(Smith, 2004:25-32).

Teoride varsayıldığı gibi Piyasada ne tam rekabetçi bir ortam, ne de alıcı ve satıcıların her şeyden haberdar olduğu bir durum vardır. Bir mala ait bilginin, daha doğrusu malumatın, satıcı tarafından çoğu kez saklandığı bir gerçektir. Bu duruma ilişkin maliyeti, Akerlof dürüst olmama maliyeti ile açıklamaktadır. Akerlof' a göre malın kalitesine dair bir bilginin satıcı tarafından gizlenmesi, zamanla o mala olan güvenin kaybolmasına sebep olacak ve uzun dönemde o malın alınıp satıldığı bir Pazar da artık olmayacaktır. Dürüst olmamanın toplumsal maliyeti o malın talep edicilerini o maldan mahrum bırakmak şeklinde açıklanabilir.

Asimetrik enformasyonun olduğu böyle bir piyasada, aynı işleve sahip malların, aynı kaliteye sahip olmasalar da, hepsinin piyasasının dürüst olmama neticesinde ortadan kalkacağı Akerlof tarafından vurgulanmaktadır. Asimetrik enformasyon neticesinde piyasası ortadan kalkması muhtemel malın piyasasının devamı, malın kalitesinden anlayan girişimciye bağlıdır. Girişimci bu anlamda karlı fırsat alanlarını çok iyi koklayan ve karlılıkları ortaya çıkaran bir birey olarak kendini göstermektedir. Yani, girişimci piyasada arz ve talebi eşitleyen bir araç vazifesi görmektedir. Avusturya yaklaşımında trafiğin yönü bireyin davranışından sosyal düzene doğru olduğu göz önüne alındığından, bireyin tek başına toplumdaki ve piyasadaki her şeyi tam olarak bilemeyeceği kabul edilir. Bireyin üretiminde bulunduğu bir malın tüm özelliklerini değil de, sadece uzmanlaştığı alan kadar o mal üzerinde bilgi sahibi olduğu kabul edilmektedir(Akerlof 1970). Faydasını maksimize etmeye çalışan tüketici, piyasadaki gerek bilgi sorunu yüzünden, gerekse enformasyon sorunu yüzünden belirsizliklerle karşı karşıyadır. Klasik ekonomistler ekonominin dinamik dengesini etkileyen faktörleri kabul etmişler, ancak bu faktörlerin geçici ve istisnai olduğunu iddia ederek ekonominin bir süre sonra durağan denge durumuna geleceğine inanmışlardır. Bu tür yaklaşım ise ekonomideki mevcut belirsizliğin göz ardı edilmesi demektir. Ekonomide bir sorunun olmadığını, her şeyin kendiliğinden dengelendiği bir durumu kabullenmek ise bireyi var olan bir soruna çözüm arama çabasına itmeyecektir. Yeni bir büyük problemin olması demek, yeni fırsatların olması demektir. Hiçbir problemin olmayacağını düşünmek, hiçbir çözüm üretmeme anlamına gelmektedir. Çok basitçe, her problem bir fırsat demektir. *Problem olmayan bir şey için kimse ücret ödemek istemez* (Khosla, 2002). İşte, alıcı ve satıcı için hem asimetrik enformasyonun, hem de bilginin yeterince bir merkezde toplanamaması yüzünden ortaya çıkan probleme çözümü girişimci getirecektir, çünkü girişimci yeni fırsatları ortaya çıkarmakta ve piyasada bir stabilizatör görevi görmektedir.

Sonuç olarak, gerçek hayatta Adam Smith' in varsaydığı gibi bir piyasanın olmayışı ve piyasada her zaman bir dengenin bulunmayışının meydana getirdiği problem, yeni fırsatların olması demektir. Bu fırsatları değerlendirecek olan girişimcinin rolü ise klasik yaklaşımda neredeyse hiç fark edilmemiştir.

2. Marx, Schumpeter ve Kirzner' da Girişimcilik

Marx değer yaratabilen veya varılan değerın miktarını artırabilen tek unsurun emek olduğunu ifade etmekte ve Marx' a göre hareketli ve çalışkan bireyin fiziksel varlığının içerdiği tüm zihinsel ve bedensel becerileri, değeri meydana getirmektedir (Marx, Vol. I:270). Marx'ın bu görüşünden emek homojen olarak düşünülmemeli,

tanım içerisinde zihinsel becerilerin özellikle vurgulandığına dikkat edilmelidir. Ayrıca, Gürak'ın belirttiği gibi teknolojik yeniliklerin kaynağı zihinsel beceriler olduğuna göre Schumpeter tarafından ekonomik kalkınmayı gerçekleştiren yeniliklerin ana kaynağının zihinsel emek olduğu daha önce Marx tarafından önemle vurgulanmıştır. Marx'ın, değer kaynağı olarak fiziksel ve zihinsel becerileri görmesi, girişimci kavramının emeği istihdam eden kapitalistle eş anlamlı olarak kullanılmadığını göstermektedir.

Schumpeter ekonomik kalkınmayı gerçekleştiren yeni kombinasyonları şu şekilde sıralamaktadır: 1) Yeni bir malın takdimi, 2) yeni bir üretim metodu, 3) yeni bir pazarın oluşumu, yeni bir teknoloji ile 4) ham madde arzını artıran yeni kaynakların bulunması, 5) herhangi bir endüstrinin yeni bir organizasyonu gerçekleştirmesi, ekonomik yaşamı bu şekilde algılama Schumpeter'i, bu tür yeni kombinasyonları gerçekleştirmeyi girişim, bunları gerçekleştiren bireyleri de girişimci olarak adlandırmaya sevk etmiştir. Schumpeter girişimciyi mevcut ekonomik döngüyü yenilikle bozan birey olarak tanımlamaktadır. Böylece, Schumpeter'de girişimcinin ekonomik büyümede önemli bir rolü vardır(Schumpeter, 1961: 66).

Schumpeter girişimciyi yeni şeyler yapabildiği kadar eski şeyleri de yeni yollarla değerlendirebilen, sezgisi ve vizyonu olan bir lider kişi olarak tanımlamaktadır Bu anlamda, firması olan her sermaye sahibi girişimci olarak adlandıramaz. Ekonomik kalkınmayı sağlayan beş kombinasyon, girişimci tarafından gerçekleştirilmekte, ancak ne zaman bir firmayı işletmeye başlasa, girişimcilik karakteri son bulmaktadır. Çünkü Schumpeter'in girişimcilik anlayışında yenilikleri gerçekleştiren girişimci, giriştiği faaliyeti kendi kaynakları ile finanse etmeyebilir ve bu anlamda bir risk üstelenmeyebilir(Wolsfon, 1958)..

Schumpeter kapitalizmin ekonomik yapısı gereği sürekli olarak yenilik içinde olduğunu ve bu başarıdan dolayı sonunun geleceğini iddia etmektedir (Elliott, 1980). Schumpeter'de teknolojik yenilikleri, krediye sahip girişimci gerçekleştirmektedir. Girişimcilerin kredi taleplerinin artması ekonomide genişlemeye yol açmakta, ancak bir süre sonra girişimci tarafından kredilerin borç verenlere ödenmesi durumunda piyasada bir kredi dalgalanması olacağı için, artan karlar bir süre sonra yerini zarara bırakabilir². Sonuçta, ekonomik daralmalar etkin olmayan, yaratıcı olmayan girişimcileri ortadan kaldırır, yerine yaratıcı yeni işlerin açılmasını sağlar.

Avusturya okulunun önemli iktisatçılarından ve Schumpeter'den ayrı olarak 20. yüzyılda girişimcilik teorisine katkıda bulunan Kirzner, (Competition and Entrepreneurship, 1973) isimli kitabında ekonomide ortaya çıkarılmayı bekleyen kar imkânlarının olduğunu, bu anlamda ekonomide, geleneksel teoride varsayıldığı gibi,

² Schumpeter'e göre girişimcinin zararı yeniliği gerçekleştirememesi, başarısız olması iken; kapitalistin üstlendiği risk girişimciye borç verdiği sermayedir (Wolsfon, 1958, pp. 46).

her zaman dengenin olmadığını ve bu kar fırsatlarını ortaya çıkaranların girişimciler olduğunu belirtmiştir. Kirzner piyasayı bir süreç (*process*) olarak kabul ederken, geleneksel teori tam rekabetçi piyasa modelini benimsemiştir. Bu modele göre: 1) homojen bir mal, 2) piyasaya giriş serbestisi, 3) tam bilgi varsayımları geçerlidir. Geleneksel teori piyasanın sürekli olarak dengede olduğunu, ne bir değişme, ne de bir iyileşme olduğunu varsaymaktadır. Kirzner'e göre ise piyasada bir dengesizlik durumu mevcuttur. Ekonomide, geleneksel teoride varsayıldığı gibi, bir genel denge durumu olsaydı girişimciye de gerek kalmazdı. Böylece, Kirzner geleneksel tam rekabetçi denge modelinin piyasada dengenin nasıl kurulduğunu açıklamada yetersiz kaldığını, fakat geliştirdiği girişimcilik teorisinin piyasanın işleyişinin tam olarak açıkladığını savunmuştur. Kirzner ekonominin dengesinin nasıl kurulacağını gösteren ekonomik teori inşa etmeye çalışırken, girişimcinin arbitraj ve spekülasyon yöntemlerini kullanarak hataları düzelttiği kabulüne odaklanmıştır. "*Schumpeter'in yaklaşımının aksine Kirzner, girişimciliği arz ve talebi dengeleyen bir araç olarak görmektedir*" (Oğuz, 2005). Kirzner piyasadaki tüm katılımcıların beklentilerinin başarıyla gerçekleştiği bir durumda girişimciye artık yer kalmadığını belirtmiştir. O'na göre girişimcinin rolü, alıcı ve satıcıların bekleyişlerini ve planlarını birbirine uyumlu hale getirmektir. Bu yaklaşıma göre, üretici ve tüketici için maksimum refaha tam rekabet teorisindeki gibi değil de, alıcıların ve satıcıların isteklerinin gerçekleştiği zaman ulaşılmaktadır. Alıcı ve satıcıların planlarını gerçekleştiren faaliyet ise girişimci tarafından yerine getirilmektedir.

Girişimciyi üretim faktörlerini bir araya getirerek üretimi gerçekleştiren kuvvet olarak tanımlayan geleneksel yaklaşımdan farklı olarak Kirzner, girişimciyi ekonomideki fırsatları ortaya çıkaran ve bu suretle karını artırmaya çalışanlar olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre Kirzner'ın girişimci anlayışı Schumpeter'deki yeni şeyler gerçekleştiren, yenilikçi, anlayışından da farklıdır. Kirzner'e göre yenilik gerçekleştirmek girişimcilik anlamına gelememekte, ancak yenilik daha önce gerçekleştirilmemiş fırsatları ortaya çıkardığında ve piyasada koordinasyonunu sağladığı zaman girişimcilik olarak adlandırılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Neo-klasik düşünce temelde, bilinen koşullar altında dengenin kurulmasıyla ilgilenir. Tüketici seçim seti, teknoloji, tercihler ve malların çeşitleri veri ve herkes tarafından bilinmekte iken, en iyi kaynak dağılımının nasıl olacağını araştırmaktadır (Yeager, 1997). Alıcı ve satıcıların planlarının yüzde yüz gerçekleşmesini sağlayan temel değişkenler herkes tarafından biliniyorsa, piyasada herhangi bir dengesizlik olmayacaktır. Piyasada üretici ve tüketicilerin planlarının uyuşması herhangi bir

girişimci faaliyetini gerektirmeyecektir. Yani, denge durumunda girişimciye yer olmayacaktır.

Ekonomik teori bireyin karar verirken kararının neticesinde oluşacak fayda ve zararı göz önüne aldığını, bireyin kararlarında rasyonel olduğunu kabul etmektedir. Mises'e göre bireyin faydasını maksimum yapacak kararın ne olacağını piyasada oluşacak fiyatlar belirleyecektir. Piyasada oluşan fiyatlar sayesinde ekonomik kararlar verilecek ve kaynaklar en etkin kullanım alanına aktarılacaktır. Devletin piyasaya müdahalesi ise piyasanın bilgi verme işlevini engelleyerek, daha ciddi problemlere yol açacaktır. Hayek *fiyatları, bilgi aktarma mekanizması olarak gördüğünü açık bir şekilde ve tekrar ederek, fiyatların farklı insanların faaliyetini koordine ettiğini, piyasaya devlet tarafından yapılan herhangi bir müdahalenin ise fiyatların bu fonksiyonunu engellediğini belirtmiştir* (Hayek, 1948:85). Hayek' e göre girişimci için kaynakları tedarik etmek ve fırsatları keşfetmek için en etkili yol rekabete açık ve minimum kontrolün bulunduğu ortamın sağlanmasıdır.

Teoride olması gerekenleri bu şekilde özetledikten sonra gerçek hayatta neler oluyor sorusunu kendimize sormamız gerekiyor. Piyasadaki belirsizlikten yararlanarak yeni karlılık alanlarını keşfeden Kirzner'daki girişimci, gerçek hayatta bu alanda elde ettiği yüksek karlarla kapitalistleşerek, çoğu zaman tek alıcı (monopson) olabilmektedir. Kapitalistleşen girişimci çoğu zaman ucuza aldığı malları nihai tüketiciye yüksek fiyatlara satarak toplumdaki dengeleri bozmaktadır. Kirzner'daki girişimci (*halk dilinde tüccar*) bir ürünün fiyatını yükseltmede veya azaltmada zamanla tek yetkili olabilmektedir. Örneğin, "Aralık 2005'te dünyanın en büyük yedi fındık tüccarı bir araya gelerek fındık fiyatlarını düşürme kararı almışlardır. Fiyatı düşürülecek fındık ise Türk fındığıdır"(Sabah Gazetesi). Bu örnekten de görüldüğü gibi kapitalistleşen girişimci sadece bulunduğu ülkenin değil, başka ülkelerdeki fiyatları da etkileyebilmektedir. Hayek'deki rekabete açık ve minimum kontrolün olduğu piyasa ise sadece teoride kalmaktadır. Ekonomik ve siyasi olarak tek bir çatı altında toplanan Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden Almanya'nın, Türkiye'de fındık fazlası varken, bir kök fındık ağacı dikene 30 Euro teşvik vermesi ve kendi üreticilerini korumak için fındık ithaline yüzde üç gümrük vergisi koyması, gerçek hayatta fiyatların bilgi verme işlevine nasıl müdahale edildiğini gösteren örneklerden sadece biridir.

Her ne kadar rekabet kurulu başkanı 4-5 Mart 2001 tarihinde İstanbul'da yapılan "AB'ye tam üyelik sürecinde yatırım ortamının iyileştirilmesi süreci ve rekabet politikası" başlıklı sempozyumda "...bugün dünyaya baktığımız zaman en güçlü ekonomilerin aynı zamanda en eski rekabet kanunlarına ve kurumlarına sahip olduğunu görüyoruz" dese de Almanya'nın sahip olduğu köklü rekabet kanunlarına pek uymadığını fındık örneğinde gördük. Dünya ticaretinde olabildiğince suni

(*artificial*) engellerin kaldırılmasına çalışılırken, özellikle GATT gibi uluslararası kuruluşlar eliyle, dünya ticaretinde “görünmez engellerin” hakim olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, “Avrupa Birliği (AB) Topluluk orijinli fındığı üçüncü ülkelere ihraç eden ihracatçılara, fındığın uluslararası fiyatları ile Topluluk fiyatları arasındaki farkı ihracat iadesi olarak vererek diğer ülkelerin fiyat avantajını ortadan kaldırmaya ve ihracatı teşvik etmeye çalışmaktadır” (DPT, 2001:8). Bu tür müdahalelerin sonucunu ekonomik terimle açıklarsak “Pareto optimumu” bir sonuç olmayacaktır, yani Almanya’daki girişimci karını artırırken Türkiye’deki girişimci ise başka kar alanlarını bulmaya çalışacaktır.

Kirzner’daki karlılık alanlarını bulan girişimci zamanla zenginleşerek Marx’daki girişimcilik anlayışına karşılık gelmektedir. Marx kapitalistle kapitalizmin nasıl yıkılacağını açıklarken, Kirzner’daki girişimci piyasadaki yeni fırsatları ele geçiren ve yeni elementleri piyasaya bağımsız olarak aktaran ve piyasada sürekli bir döngüyü (pozitif anlamda) gerçekleştiren kişidir. Ancak, yeni fırsatların keşfinde varsayılan ve Avusturya yaklaşımının piyasa süreci için can alıcı öneme haiz, minimum müdahale ve rekabet koşullarının varlığı ilkeleri ise, gerçek hayatta hep devlet müdahalesi ve haksız rekabet girişimleriyle karşılaşmaktadır.

Yaklaşık bir asırdan beri girişim(teşebbüs) bir üretim faktörü olarak tartışılmaktadır. Emek, sermaye, tabiat, girişim ve bilgi üretim faktörleri olarak kabul edilirse bunların başında teşebbüs gelmektedir. Bu açıdan girişimcinin gücü ve iktisadi hayattaki rolleri tartışma konusudur. Bu bağlamda Smith, ekonomik büyümeyi sağlayan motor gücün işbölümü olduğunu vurgulayarak girişimci üzerinde durmamıştır. Marx girişimci ve kapitalisti birlikte düşünmüş ve kapitalizmin sonunun bu sınıfla geleceğini iddia etmiştir. Shumpeter girişimcilik tanımını içerisine yalnızca keşif ve yenilik geççikleştiren bireyi almıştır. Kirzner ise minimum devlet müdahalesi ve rekabet koşulları altında yeni karlılık alanları ortaya çıkaran bireyi girişimci olarak adlandırmıştır.

Girişimciliğin bu karşılaştırmalı kısa analizinden, gerçek hayatta tam rekabet yerine aksak rekabetin geçerli olduğu, karını maksimize etmeye çalışan birey ya da firma için, başka insanları umursamayan bir piyasa yapısının olmadığı kabul edilirse, devlet müdahalesinin istisnai bir durum teşkil etmediği hatta düzenleyici güç olarak gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bir grup iktisatçı da hala devlet müdahalesi karşıtı söylemlerinde ısrar etmektedirler. Mesela neo-klasikler bütünüyle esnek bir sistemin (fiyatların, ücretlerin esnek olması) hızla Walrasgil bir dengeye yaklaşacağı, kusursuz işleyen çarka bir müdahalenin kesinlikle dengesizlik yaratacağı görüşündedirler. Toplumun ürünü olan ilişkilerin toplum dışı kurullarla belirlenmesi durumunda tabiatıyla girişimciye gerek kalmayacaktır.

Sonuç olarak, yeni karlılık alanlarını keşfeden Kirzner'daki girişimci Marx'ın ifadesiyle kapitalistin kendisidir. Ekonomide kimsenin bilmediği karlılık alanlarından elde edilen gelir Marx'da kar olarak düşünülmüştür. Kirzner'deki arz ve talebi uyumlaştıran girişimcilik rolü de liberal iktisat düşüncesinin varsaydığı gibi piyasada kıran kırana bir rekabetin sürmediğini, bireyin kendi çıkarı için her şeyi yapamadığını ortaya çıkarmaktadır.

The Entrepreneurs' Role In Eliminating Uncertainty In The Market

Abstract: Nevertheless, neoclassical economists did not see the entrepreneur as a necessary part of market process because they assumed that economy was in perfectly competitive general equilibrium. On the other hand, in the twentieth century, it has been seen that entrepreneurship has played a vital role in economic growth and development and entrepreneurship has been included in economic analysis. According to Schumpeter, economic development has been sustained through new innovation which is made by entrepreneur. Kirzner, one of the most important Austrian economists, states that discovery innovation is not necessary for an individual to be called entrepreneur. According to Kirzner, the accommodation of producers plan with consumers is called an entrepreneurship activity.

The aim of this paper is to discuss the role of entrepreneurship which is a part of the market process because of the uncertainty. In this respect, the view of Marx, Schumpeter, and Kirzner about entrepreneurship has been analyzed in this paper. The paper ends with an assessment of the entrepreneurs' role in eliminating uncertainty in the real life.

Keywords: Entrepreneurship, Marx, Schumpeter, and Kirzner

Kaynakça

- Akerlof, G. A. 1970. *The Market for Lemons: Quality, Uncertainty, and Market Mechanism*, Quarterly Journal of Economics, Vol. 84. No: 3, 488-500.
- Alada, Dinç. Mart 2001. *İktisadi Düşünce Tarihinde girişimcilik Kavramı üzerine Notlar*, İÜ Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi, No:23-24)
- Blaug, M. 1988. *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge University Pres, fourth edition.
- Blaug, M. 1998. *Entrepreneurship in the History of Economic Thought, Advances in Austrian Economics*, 5, 217-239.

- Döm, Serpil. *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Detay yayınları, Ankara 2006
- Elliott, J. E. 1980. *Marx and Schumpeter on Capitalism's Creative Destruction: A Comparative Restatement*, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 95, No. 1, 45-68.
- Eren, Ercan. *İktisatta Yöntem*, Bursa 1992.
- Gürak, H. 2004. *Emek-Teknolojik Yenilik ve Büyüme*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Hayek, F. A. 1948. *Individualism and Economic Order*, Chicago, IL, Henry Regnery Company.
- Ikeda, S. 1990. *Market-Process Theory and Dynamic Theories of the Market*, Southern Economic Journal, Vol. 57. No: 1, 75-92.
- Insel, Ahmet. 2000. *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*, Birikim Yayinlari 8, İstanbul.
- Kazgan, Gülten. 1984. *İktisadi Düşünce*, İstanbul.
- Khosla, V. 2002. *Opportunity Recognition*, Entrepreneurial Thought Leader Lectures: 0-27. USA: Stanford University.
- Kızılkaya, Ertuğrul. 2005. *Shumpetirian Girişimcilik Fikrine Dair Bir not*, Akdeniz Ün.İİBF Dergisi Sayı 10,
- Kirzner, İsrail M. 2006. Arz Talep Kanunu, Liberal Düşünce Sayı. 19
- Kirzner, İsrail M. 2000. *Girişimciliğin Keşfi ve Arz Talep Kanunu*, Liberal Düşünce Sayı. 20
- Marx, K. 1976. *Capital*, Vol. I, Penguin Boks, 1976
- Oğuz, F. 2005. *Bilgi, Regülasyon ve Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı*, Doğu Üniversitesi Dergisi, 6, 2, 253-267.
- Özgüven, Ali. 1984. *İktisadi Düşünceler-doktrinler ve Teoriler*, Filiz Kitapevi, İstanbul
- Rosen, S. 1997. *Austrian and Neoclassical Economics: Any Gains from Trade*, Journal of Economic Perspectives, Vol. 11, No. 4, 139-152
- Rosen, S, 1983. *Specialization and Human Capital*, Journal of Labor Economics, 43-49. Sabah Gazetesi, 07/08/2006.
- Smith, A. 2004. *Ulusların Zenginliği* (Çev. A.Yunus, M. Bakırcı), C.1, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Schumpeter, J. A., 1961 (1934, 1911)). *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA: Harvard University Pres.
- Sekizinci Bes Yıllık Kalkınma Planı (DPT) Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu Findik İşletme Sanayi Alt Komisyon Raporu* (2001).
- Wagner, R. E. 1999. *Austrian Cycle Theory: Saving the Wheat while Discarding the Chaff*, Review of Austrian Economics, 12, 65-80.
- Wolsfon, R. J. 1958. *The Economic Dynamic of Joseph Schumpeter*, Economic Development and Cultural Change, Vol. 7, No. 1, 31-54.
- Yeager, B. L. 1997. *Austrian Economics, Neoclassicism, and The Market, Test*, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 11, No. 4, 153-165.